

De nachtvlinderfamilie Nolidae Gerrit Tuinstra

Op de afgelopen najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland heb ik een en ander laten zien en verteld over de nachtvlinderfamilies *Nolidae* (visstaartjes) en *Arctiidae* (beervlinders). In dit artikel worden de soorten van de familie Nolidae nog eens op een rijtje gezet. Tijdens de presentatie werden alleen de Friese soorten getoond. In dit artikel worden alle uit Nederland bekende soorten van de familie *Nolidae* genoemd.

Uit Nederland zijn 14 soorten van de nachtvlinderfamilie *Nolidae* bekend. Dit aantal is inclusief een soort die pas kort geleden voor het eerst in Nederland vastgesteld werd en een soort die in het verleden als ondersoort werd beschouwd. Ook zijn er een paar soorten die sporadisch in Nederland zijn gezien, meestal al lang geleden. Tien van de in dit artikel genoemde soorten zijn ook uit Friesland bekend.

Voor de presentatie die ik op de najaarsbijeenkomst heb gehouden, waren de *Nolidae* in een aantal groepjes onderverdeeld. Het eerste groepje betreft de “echte nola’s”. Deze soorten vallen onder de subfamilie *Nolinae*. Daarnaast zijn er de twee “groenuilen” en een aantal soorten uit het genus *Nycteola*, die gezamenlijk onder de subfamilie *Chloephorinae* vallen. Tot slot zijn er nog twee soorten van het genus *Earias*, die onder de subfamilie *Eariadinae* vallen.

Van de “echte nola’s” zijn uit Nederland de volgende zeven soorten bekend:

- *Meganola togatulis* (zwartlijnvisstaartje)
- *Meganola strigula* (donker visstaartje)
- *Meganola albula* (groot visstaartje)
- *Nola cucullatella* (klein visstaartje)
- *Nola confusalis* (vroeg visstaartje)
- *Nola aerugula* (licht visstaartje)
- *Nola holsatica* (-)

Van deze soorten werden in de presentatie van vijf soorten foto’s getoond. Naast deze vijf soorten (die ook in Friesland voorkomen) is er een zesde soort die in 1938 voor het laatst in Nederland waargenomen is; *Meganola togatulis*. Deze soort is niet uit Friesland bekend. Wel uit Friesland bekend is *Nola holsatica*. Lempke beschouwde *N. holsatica* in De Vlinders van Friesland (1985) als een echte soort. Later werd verondersteld dat *N. holsatica* een ondersoort van *N. aerugula* zou zijn, maar onlangs vertelde Rob de Vos, tijdens de voorjaarsbijeenkomst van de Sectie Ter Haar, dat na (buitenlands) onderzoek gebleken is dat *N. holsatica* toch wel degelijk een aparte soort is, die in het verleden dus ook in Friesland waargenomen

is. Vindplaatsen die in De Vlinders van Friesland vermeld staan zijn Terschelling, Eernewoude, 't Schar (Wijnjewoude) en Oldeberkoop. *N. holsatica* lijkt het meest op *N. aerugula* en kan verward worden met donkere exemplaren van deze soort. Echter *N. holsatica* heeft in tegenstelling tot *N. aerugula* op de achtervleugels een duidelijk zichtbare donkere band. Een tweede verschil tussen beide soorten is de aanwezigheid van en aantal “schubbenpuisten” op de voorvleugels van *N. aerugula*. Deze ontbreken bij *N. holsatica*.

N. confusalis en *N. aerugula* zijn in Friesland geen zeldzame soorten. *N. cucullatella* en *M. albula* worden veel minder waargenomen, maar zijn in ieder geval in het zuidoosten van de provincie ook geen echte bijzonderheden. Dit in tegenstelling tot *M. strigula*, waarvan in Friesland maar enkele vindplaatsen bekend zijn. In De Vlinders van Friesland staan uitsluitend Beetsterzwaag en Olterterp vermeld, waar in de jaren 1956, 1957 en 1958 exemplaren van *M. strigula* waargenomen zijn. In 2000 en 2005 zijn in Beetsterzwaag opnieuw exemplaren van deze soort waargenomen. Deze vindplaats is daarmee een van de zeer weinige die in heel Nederland bekend zijn van *M. strigula*.

Meganola strigula

Naast deze “echte nola’s” kennen we de twee “groenuilen”. Dit zijn de volgende soorten:

- *Bena bicolorana* (grote groenuil; let op: de oude wetenschappelijke naam van deze soort is *Bena prasinana*!)
- *Pseudoips prasinana* (zilveren groenuil; oude naam: *Pseudoips fagana*)

voorkomen, geheel anders dan de “echte nola’s”. De voorvleugels van beide soorten zijn namelijk vrijwel geheel groen en de vlinders zijn veel groter. *P. prasinana* is een algemene soort, in tegenstelling tot *B. bicolorana* die in ieder geval de laatste decennia veel minder waargenomen wordt. Hoewel beide soorten een aantal kenmerkende verschillen hebben, worden ze wel eens met elkaar verward. Vooral vrouwtjes van *P. prasinana* worden soms voor *B. bicolorana* aangezien. De onderscheidende kenmerken zijn als volgt:

- de voorvleugel van *P. prasinana* is vrij puntig en heeft een rechte tot licht gebogen voorrand; de voorvleugel van *B. bicolorana* is vrij breed en hoekig en de voorrand is sterk gebogen
- de voelsprietten, palpen en poten van *P. prasinana* zijn oranje tot roodachtige roze; die van *B. bicolorana* zijn wit tot licht zalmroze
- het mannetje van *P. prasinana* heeft vaak oranje in de franje; *B. bicolorana* heeft dit niet
- *P. prasinana* heeft een breed, uilachtig borststuk; het borststuk van *B. bicolorana* is veel smaller en daarmee wat “spannerachtig”
- *B. bicolorana* heeft twee scherp getekende witte lijnen op de voorvleugels; bij *P. prasinana* zijn die lijnen wat vager

Naast de twee grote “groenuilen” zijn er twee veel kleinere groene *Nolidae* uit Nederland bekend:

- *Earias clorana* (kleine groenuil)
- *Earias vernana* (populierengroenuil)

Van *E. vernana* is uit Nederland slechts één exemplaar bekend, uit Donderen (provincie Drenthe). Het exemplaar werd daar reeds in 1954 waargenomen. In tegenstelling tot *E. vernana* is *E. clorana* een algemene soort, die ook in Friesland op veel plaatsen voorkomt. Net als de twee groenuilen zijn de voorvleugels vrijwel geheel groen en de achtervleugels wit. De enige soort waarmee *E. clorana* verward zou kunnen worden, is de welbekende eikenbladroller (*Tortrix viridana*). In tegenstelling tot *E. clorana* heeft deze bladroller z’n vleugels in rusthouding vrij plat over het lichaam heen liggen. Daarnaast is de voorrand van de voorvleugel bij *E. clorana* wit, terwijl bij *T. viridana* de voorvleugel geheel groen is.

Tot slot is er nóg een genus dat tot de familie *Nolidae* behoort; *Nycteola*. De volgende drie soorten zijn uit Nederland bekend:

- *Nycteola revayana* (variabele eikenuil)
- *Nycteola degenerana* (fraaie wilgenuil)
- *Nycteola asiatica* (kleine wilgenuil)

Nycteola revayana is in Nederland en ook in Friesland een algemeen voorkomende soort. De Nederlandse naam, variabele eikenuil, is goed

gekozen. De waardplant is eik en de vlinders zijn qua uiterlijk buitengewoon variabel, zowel qua kleur als tekening. Vanwege het vrij kleine formaat en de vorm van de vleugels wordt *N. revayana* soms verward met bladrollers. Overigens geldt de verwarring met micro's ook voor de "echte Nola's", vanwege het kleine formaat van deze soorten.

Van *N. degenerana* zijn uit Nederland slechts twee zeer oude waarnemingen bekend (1869 en 1917), terwijl de derde soort, *N. asiatica*, een nieuwkomer in ons land is. Overigens is het tot nu toe enige exemplaar van *N. asiatica* al in 1990 gevangen, maar het exemplaar was in eerste instantie gedetermineerd als *N. revayana* en stond onder die naam in een collectie. Kort geleden werden Nederlandse vlinderaars erop geattendeerd dat *N. asiatica* mogelijk ook in Nederland zou voorkomen, wat dus ook zo bleek te zijn. *N. asiatica* is lastig te onderscheiden van *N. revayana*, mogelijk komt de soort op meer plekken voor of staan er meer fout gedetermineerde exemplaren in collecties.

Tot slot

Met uitzondering van *N. holsatica* staan er van alle in Friesland voorkomende soorten uit de familie *Nolidae* foto's op de website:

www.vlinderwerkgroepfriesland.nl/nachtvlinders.

Let op bij donkere exemplaren van *N. aerugula*. De aanwezigheid van een donkere band op de achtervleugels en het ontbreken van schubbenpuisten op de voorvleugels zijn kenmerken van *Nola holsatica*. Het zou interessant zijn om meer te weten te komen over de verspreiding van deze soort in Friesland. Dit laatste geldt natuurlijk ook voor de andere soorten en in het bijzonder voor *N. asiatica*. Over de eerste Nederlandse vondst van deze soort, alsmede de kenmerken, is onlangs geschreven in Entomologische Berichten. Het artikel is te lezen op internet (http://www.vlindernet.nl/doc/EB682008-109-110_N_asiatica.pdf).

Constructief nachtvlinderbeheer in een onderzoeksgebied Tymo Muus

In het tijdschrift van de Vlinderstichting 'Vlinders' verscheen er afgelopen jaar augustus een tussenstand vanuit het meetnet dagvlinders. Na vijftientig jaar kangeconcludeerd worden dat ruim tweederde van de dagvlindersoorten in ons land sterk achteruit gegaan is. Het jaar 2007 was geen spetterend jaar, maar toen het einde van 2008 in zich was kon men daar ook geen goed woord over kwijt. Of toch wel? Deels: het aantal veenhooibeestjes was na jaren bevredigend en op het gebied van de nachtvlinders waren er ook soorten toegenomen. Voorbeelden van soorten die soms 'explosief' aanwezig waren: de satijnvlinder (*Leucoma salicis*), zo'n soort waarover ik het in het begin van mijn hobby wel eens over had. Als je een vlinder op doek had, dan was het boffen! In 2008 had ik er ruim dertig op een avond. In onze regio zien we het wel meer, soorten waarvan wij het ergens niet verwachten – die toenemen in aantal – andere soorten zijn pijnlijk afwezig.